

ali bulaç ile görüntü, tesettür ve çıplaklık üzerine söyleşi

ALİ BULAÇ

Araştırmacı-Yazar

Eskireni: Çağımızda görsel kültürün yükselişinde olduğu söyleniyor, bu konuyla bağlantılı olarak söz, yazı ve görüntü kavramları arasındaki ilişkileri ve bu kavramlara dayalı kültürel gelişmeleri nasıl görüyorsunuz?

Ali Bulaç: “Kültür” dediğimiz kavram ilk defa 18. yy.da Batı dillerinde ortaya çıkıp literatüre geçti, daha önce yoktu. Bu kavramı İngilizlerin “medeniyet” kavramına karşı Almanlar icat etti. Kısaca “Cultera” icat edilmiş bir kavramdır.

Kültür dediğimiz zaman aklımıza gelen a) dünyanın seküler ve profan perspektiften algılanması ve yorumlanması; b) birey olarak tanımlanmış modern insanın bir yurttaş olarak devlete sadakat içerisinde yaşaması; c) mesleki formasyon kazanmanın eğitimin ve iş bölümünün temelini teşkil etmesidir.

Kültür ile görsel dünya arasındaki ilişki önemlidir. Yaşadığımız zamandaki kültürün ana karakteristiği gösteriye dayalı olmasıdır. Platformlar, meydanlar,

vitrinler, hatta sokaklar kültürün teşhiri için düzenlenir, mekanın kullanımı bir tür bu amaçla tasarlanmaktadır. Özellikle medya bu konuda önemli rol oynamaktadır. Her şey metalaştırılmak suretiyle gösteriye ve tüketime dönük olarak paketlenir ve piyasaya sunulur.

Geleneksel toplumda kültürün şifahi olduğunu söyleyebiliriz. Genelde söze dayalı kültür söz konusudur; kültür nesilden nesile dil, söz üzerinden aktarılır. Hatta İbni Sina'dan sonra gelen en önemli Meşşai filozoflarından sayılan Ebu Berekat el Bağdadi'ye göre Yunanlılar hikmeti yazıya geçirmek suretiyle ona ihanet etmişlerdir. Çünkü hikmet yazıya geçirilmez. Şifahi olarak aktarılır. Onlarsa geleneğe ihanet ederek yazıya geçirdiler. Böylelikle hikmet iki büyük felakete uğramış oldu: Bir, yazıya geçirmek suretiyle sabitleştirildi, zapt altına alındı, yani donduruldu. İkincisi, ehil olmayan insanların eline geçmiş oldu.

Bu açıdan baktığımızda geçmiş dönemlerde şifahi kültürün son derece önemli olduğunu görüyoruz. Çağımızdaki gösteriye dayalı kültür ile geleneksel toplumlarda nesilden nesile ve dil üzerinden şifahi

olarak aktarılan kültür arasında temel bir fark vardır. Şu anki kültürden anladığımız şey neredeyse tamamen tüketimden ibarettir. O kadar ki bizzat kültürün kendisi tüketilmektedir. Bunu neyle tüketiyoruz? Çeşitli mecralarda bunu tüketiyoruz. Ve bunun en etkili enstrümanlarından biri de hiç kuşkusuz medyadır. Sonra eğlence kültürü, magazin kültürü, pop kültürü ve buna dâhil olan müzik, spor ve özellikle futbol; dinlenme, tatil kültürü, yemek kültürü, mutfak kültürü ve bunun arkasından oturma kültürü, sağlık(lı) yaşama kültürü vs. bütün bunlar adeta belli başlı merkezlerden tanımlanır, ambalajlanır ve kitlesel tüketime sunulur. Dolayısıyla görsel medyanın veyahut da görsel kültürün, gösteriye dönüşmüş olan kültürün modern insanın hayatında merkezî bir önemi vardır.

Eskireni: Görüntü kültürünün gündelik hayata etkileri konusunda ne düşünüyorsunuz?

Ali Buluç: Görüntüye dayalı kültür veya görsel kültürün gündelik hayatta insan üzerinde en önemli etkisi insanı zihinsel olarak yüzeyselleştirmesidir. Çünkü tüketime dayalı bir amacı vardır. Tüketime dayalı bir amaç içerdiği için insan hiçbir şeyin deri-

nine inmez; eşyayı tüketilecek bir nesne olarak görür. Görselliğin işleminden geçen nesne böylelikle üç temel boyutundan tecrit edilmiş olarak algılanır. Birinci temel boyutu, aşkın olan boyutudur. İkinci temel boyutu, batın olan boyutudur (İçkin boyutu). Üçüncü boyutu da öte boyutudur.

Modern kültür bunu görsel olana indirgediğinde kitlesel tüketime açtığı için insan ilişkileri de nesnelere de "müteal/aşkın olan"dan, "batın olan"dan ve "öte olan"dan tecrit edilerek salt tüketilecek nesne deregesine düşürülmektedir. Mesela diyelim ki kadın ve erkek birbirini sever, bu sevginin aşkın bir değeri vardır. Mesela geleneksel tasavvuf ve divan edebiyatında mecazi sevgiye gerçek sevgi üzerinden gidilebilir. Bunun ne kadar doğru veya yanlış olduğu ayrı bir konu. Ancak beden ile ilahi olan bir bağ kurul-

Artık niçin giyiniriz sorusunun cevabı değişmiştir. Geleneksel toplumda niçin giyiniriz sorusunun cevabı bedeninin örtünmesi düşüncesidir. Örtü ile dini kaygı ve aşkın anlam iç içedir. Ayrıca tabiatın şartlarına, yani soğuğa-sıcağa karşı bedenimizi korumak durumundayız. Bunun yanında giyim kişiliğimizi yansıtan bir vesiledir.

duğu vakiidir. Fakat çağımızda sevgi bedensel hazlara ve cinselliğe indirgenmiştir. Dolayısıyla artık söz konusu olan bedenlerin birleşmeden duydukları hazdır. Haz mutlaklaştırılmıştır ve burada sevgi boyutu adeta ortadan kaldırılmıştır. Benzer şekilde yemek yemenin aşkın bir anlamı vardır. İnsan hayatını idame ettirebilmek için yemek yemek durumundadır. Kısaca yaşamak için yemektedir. Fakat niçin yaşıyor diye sorduğumuzda, farklı havzalara göre bunun cevabı farklıdır. İslam bakış açısından insan, Allah'a kâmil manada kulluk yapmak üzere yaşamak durumundadır ve yaşayabilmesi için de yemek yemek durumundadır. Ahlakî bakımdan kemale ermek için fiziksel olarak, biyolojik olarak kendini diri tutmak zorundadır. Modern kültürde yemek yemek damak zevkine indirgenmiştir. Hatta ürün reklamlarında bir çikolata sevgiliye tercih edilmektedir, geleneksel insan ise canını sevgilisi için feda etmektedir.

Bu telakkiyi kolaylaştıran unsur, yemek yemenin aşkın boyutundan tecrit edilmiş olmasıdır. Bırakın nesnelere yüklediğimiz anlamda yüksek bir hedefin aranması, helal haram arasında seçim yapmak kaygısı da yoktur. Haz veren, damak zevkine hitap eden her şey yenilebilir. Gündelik hayatta hemen hemen her konuda bunun etkilerini, izlerini görmemiz mümkün.

Eskireni: Görüntünün öne çıkmasının sonuçları nelerdir? Sözelimi bunun kadın kıyafetlerine yansımaları nasıl olmaktadır?

Ali Bulaç: Temel kaygı görselliklerdir. Her şey bir şova dönüşmektedir. Giyim kuşam da gösterinin bir aracıdır. Artık niçin giyiniriz sorusunun cevabı değişmiştir. Geleneksel toplumda niçin giyiniriz sorusunun cevabı bedeninin örtünmesi düşüncesidir. Örtü ile dini kaygı ve aşkın anlam iç içedir. Ayrıca tabiatın şartlarına, yani soğuğa-sıcağa karşı bedenimizi korumak durumundayız. Bunun yanında giyim kişiliğimizi yansıtan bir vesiledir. Yani erkeğin erkek, kadının kadın elbise giymesi, elbiseyi kendine yakıştırması ve giydiği şey üzerinde kendi geleneksel estetiğini, sanatını yansıtmaları giyim amaçlarından biridir.

Giyimi tayin eden temel faktör bu saydıklarımız yanında mesela diyelim ki bitki örtüsüdür, iklimdir, içinde yaşadığı doğal çevrenin sıcak veya soğuk olmasıdır. Arap yarım adasında, yani çöl ikliminde yaşıyorsa beyaz ve ince giyinir; fakat Kuzey ülkelerinde yaşıyorsa kalın ve yünlü giyinir. Dolayısıyla giymi tayin eden tabiat şartlarıdır. İktisadi gelir seviyesinin de etkisini unutmamak lazım. Zenginse biraz daha iyi ve çeşitli giyinir. Ama zengin olsun, fakir olsun, kuzeyli olsun, güneyli olsun ne olursa olsun giyimde bir aşkınlık vardır. O kaygıyı her zaman üzerinde taşır.

Elbiselerin bir sembolik, simgesel dilleri vardır. Mesela sarık bağladığı zaman kafasında aynı zamanda varlığın döngüsünü de sembolize eder. Fakat modern toplumlarda bunun bir anlamı kalmamıştır. Bu aşkın, batın ve öte olan tamamen tecrit edildiği, insan kutsal olandan profan olana geçtiği için giysinin böyle sembolik anlamları kalmamıştır. Kişi ne kadar zengin olduğunu göstermek için giyinir. Bu onun için bir statüdür. Aracını da böyle kullanır. Artık giyim veyahut kullanılmakta olan nesne fonksiyonel

değerini kaybetmiş, itibari bir değer kazanmıştır. Basit bir örnek verelim: Bir araca binmenin fonksiyonel değeri bizi bir yerden bir başka yere götürmesidir. Halk tabiriyle "ayağımızı yerden kesmesi"dir. Ancak bunu ucuz bir araba ile veya pahalı bir arabayla sağlamak arasında muazzam fark vardır. Mesela diyelim ki herkes otomobil kullandığında insanlar bir bakıma eşitlenirler. Çünkü herkes otomobil kullanmaktadır. Fakat siz diğerlerinden farklılaşacağınızı, farklı olduğunuzu anlatmak ve farklı bir statü vurgusu yapmak için arazide kullanılan jipi şehir ortamında kullanmaya başlarsınız. Aslında bunun adı sonradan görmeliktir. Olmaması gerekir. Çünkü jipin fonksiyonel değeri arazi aracı olmasıdır. Kırsal alanda yaşıyorsanız yerden yüksek, tekerlekleri daha büyük, kendisi de daha hacimli bir araba olarak jipi kullanırsınız. Modern kentin şa'şalı caddelerinde dabbetülerle binmiş olarak gezersiniz. Vermeye çalıştığımız mesaj şudur: Ben daha zenginim, daha farklıyım ve statüm sizden yüksektir. Bu davranışta itibari değer fonksiyonel değer önüne geçmiş bulunmaktadır.

Bunu tekrar beden ve giyim ilişkisine getirdiğimiz zaman, şunu görüyoruz. Bütün dünya birkaç merkezden yönetilmektedir. Birkaç moda merkezi her yılın çizgisini, rengini ve modelini kendileri tayin ederler. Bunu empoze ederler ve bütün insanlar bunu benimserler. Bu bir kültürdür. Fakat, gerçekte kültürün kendisinin çölleşmesi, yoksullaşması anlamına gelir. Neden? Çünkü farklılıklar bu sayede ortadan kalkmıştır. Mesela Pakistanlı bir kadının giyimiyle Kürt bir kadının giyimi birbirinden farklıdır. Karadenizli bir kadının giyimiyle Mağripli bir kadının giyimi farklıdır. Avrupalı bir kadının giyimiyle Arap kadının veya Afrikalı kadının giyimi farklıdır. Ancak herkes aynı tür giyindiğinde, Paris'ten, New York'dan, Marsilya'dan, Londra'dan birkaç merkezin tayin ettiği renkte, çizgide, modelde elbise giydiği zaman bütün bu farklılıklar ortadan kalkar. Herkes aynı şeyi giyer. Bütün dünya kot pantolon giyiyor. Sadece erkekler giymiyor, kadınlar da kot pantolon giyiyor. Çin'de, Amerika'da, Türkiye'de de bunu giyiyorlar. Bu sayede şalvar, pantolon, etek, fistan, entari, abaye gibi erkeğe ve kadına ait olan kültürel zenginlik ortadan kalmaktadır.

Eskireni: Çıplaklığın Batı kültüründe kaynakları nelerdir? Batı'da kadınların geleneksel kıyafetlerin-

den sıyrılması ve dekolte kıyafetleri benimsemesi nasıl bir süreç izlemiştir?

Ali Bulaç: Tarihsel olarak Batı'da beden baskı altındadır, bir günah objesidir. Kitab-ı Mukaddes'e göre Âdem günah işledi, cennette yasak meyveyi yedi. Fakat Âdem'in günah işlemesine yol açan Havva'nın onu yanıltmasıdır. Havva cinselliğini kullanarak Âdem'i ilk günaha sürükledi. Sonra Tanrı insanın günahını affetmek için biricik oğlunu gönderdi ve İsa kendini insanlığa feda etti. Tanrı bundan büyük bir üzüntü duydu. Dolayısıyla kadının kendisi suçludur, bunu beden üzerinden yaptığı için bedeninin kendisi de bir günah objesidir.

Tarihte hep böyle baskı altında yaşadığı kadın. Roma hukukunda kadın "sivil ölü" varlıktır. Fakat kilise hâkimiyetini, doğmalarının etkisini kaybetmesinden sonra sınıfların özgürlük mücadelesine paralel olarak bedeninin de özgürleşmesi sorunu ortaya çıktı. Yani itiraf edilen cinsellik zincirlerinden boşandı, önünde hiçbir engel tanımaz hale geldi.

Kırsal alanda yaşıyorsanız yerden yüksek, tekerlekleri daha büyük, kendisi de daha hacimli bir araba olarak jipi kullanırsınız. Modern kentin şa'şalı caddelerinde dabbetülerle binmiş olarak gezersiniz. Vermeye çalıştığımız mesaj şudur: Ben daha zenginim, daha farklıyım ve statüm sizden yüksektir. Bu davranışta itibari değer fonksiyonel değer önüne geçmiş bulunmaktadır.

İslam ve Batı kültürü arasında bu konuda temel bir ayrım vardır. İslam'da kadının kişiliği ön plandadır. Modern Batı kültüründe kadının dişiliği ön plandadır. Kamusal alana çıktığı zaman Müslüman kadın örtünür, sadece yüzü, eli ve ayakları açıkta kalır. Özellikle el ve yüz ama bilhassa yüz. Yüz (vech) kişiliği temsil eder. İnsanın bütün kimliği, kişiliği, ruh dalgaları, renkleri, çizgileri ve diğer insanlardan farklılıklarını yüzünde müşahade etmek mümkündür. Beden örtülü, yüz öne çıktığı zaman kişilik ortaya çıkar. Fakat beden açıldığı zaman yüz geri plana itilir, yüz ile beraber öne çıkan başka organlar olur. Kollar, göbük, kalça, göğüsler, bacaklar olur vs.. Bu, dişiliğin ön plana çıkmasına sebebiyet vermektedir.

Bir başka açıdan düşündüğümüz zaman, İslam kültüründe beden bize ait değildir. Hâlbuki Hıristiyan kültüründe kadının bedeni erkeğe aittir. İslam kelamında kadının da erkeğin de bedeni Allah'a aittir. Bize bu bedeni veren O'dur. Bundan dolayı Allah'a ait olan bedeni kullanmak ancak Allah'ın izni dâhilinde olmaktadır. Bu yüzden kız istemeye gidildiğinde işe "Allah'ın emri ve peygamberin kavli"yle başlanır. Hitapta emir "izin" manasındadır. Allah'a iza fet ettiğimiz emir, Peygamber'in kavlinde izne dönüşür, izin emrin Sünnet'teki tefsiri, beyanı hükmündedir. Biz bedeni, cinselliği de bu çerçevede kullanabiliriz. Nasıl yemek yediğimiz zaman ilk lokmada "Bismillah" çekiyor ve diyoruz ki bu yemeği var eden, yaratan, bir nimet olarak bize sunan Allah'tır. Gerçek yaratıcısı, sahibi ve malikinin adını zikrede-

Bir başka açıdan düşündüğümüz zaman, İslam kültüründe beden bize ait değildir. Hâlbuki Hıristiyan kültüründe kadının bedeni erkeğe aittir. İslam kelamında kadının da erkeğin de bedeni Allah'a aittir. Bize bu bedeni veren O'dur. Bundan dolayı Allah'a ait olan bedeni kullanmak ancak Allah'ın izni dâhilinde olmaktadır.

rek, ondan izin alarak bunu yiyoruz, diyorsak, aynı şekilde bedeni kullandığımız zaman da o izni istiyoruz. Çünkü bize ait değil. Bu açıdan bakıldığında beden kullanımıyla ilgili iki kesin haram, yasak vardır İslamiyet'te: Biri intihar, diğeri zina. Her iki fiil de kişinin bedenini Allah'ın rızasına aykırı bir şekilde kullanmasından dolayı yasaktır.

Eskişeni: Modern dönemde Müslüman kadının tesettüre uygun kıyafeti neden sorun olmuştur. Batı merkezci anlayış ve yaklaşımlarında etkisi var mıdır? Varsa ne derece vardır?

Ali Bulaç: Bunun birkaç sebebi var. Bunlardan biri kişilik ve dişilik arasındaki temel çatışmadır ve belirleyici rol oynamaktadır. Yukarıda belirttiğimiz gibi, modern kültürün ana teması dişiliği öne çıkarmasıdır. Tesettür ise bedeni setrediyor. Dişiliği geri plana çekiyor. İkincisi ekonomik ve sosyal sebepleri var. Diyelim ki pazarlamadan modaya, medyadan üretime, eğlence sektöründen, müzik sektörüne varıncaya kadar çıplak kadın bedeni önemli rol oynama-

maktadır. Reklam sektörü adeta çıplak kadın bedeni- ne dayanır. Bütün tanıtımlarda ilgili olmadığı halde beden kullanılır. Mesela bir arabanın lastiğini pazarlamaktadır. Arabanın lastiği ile kadın bedeni arasında hiçbir münasebet yoktur. Fakat kadın bedeni öne çıkarılarak, çıplak kadın bedeni üzerinden araba lastiği pazarlanmaktadır. Dolayısıyla kadının tesettüre girmesi demek bütün bu sektörlerde kadının üretici veya yönetici konuma geçmesi demek olur. Fakat pazarlamayı tahrik eden bir unsur olmaktan çıkar. Bu küresel kapitalizmin zaaf geçirmesinin sebeplerinden birisi olur. Kozmetik sektörünü ele alalım; milyarlarca dolar dönüyor bu piyasada, bu da kadın üzerinden mümkün olabiliyor. Mesela büyük bir Fransız firması olan Loreal'ın bundan 15 sene önceki rakamlarla yıllık cirosu kırk milyar dolardı. Bu firma sadece kozmetik üretir. Kadının sadece evde kocasına süslendiğini varsayalım; dışarı çıkarken sadece bir yüz, makyajsız bir yüzle çıktığını düşünelim. Bu sektörün çalışması mümkün olmaz.

Kapitalist piyasa şartlarında kadın bedeninin güzelliği tanımlanmaktadır, ambalajlanmaktadır. Mesela şöyle bir güzellik tanımı verilmektedir: Danimarkalı kadın güzeldir. Boyu şu kadar olacak, kilosunu şu zayıflıkta olacak, burnu şu şekilde olacak, elmacık kemikleri dikkat çekecek, dudakları şu kalınlıkta olacak ve bu sadece kozmetik ile ilgili değildir. Tıp ve estetik de devreye girmektedir. Dünyadaki bütün kadınlar kendilerini Danimarkalı güzel yapmak için burunlarını ameliyat ettirmektedir. Son zamanlarda Karadeniz'de erkekler ve kadınlar burunlarını ameliyat ettirmek için kliniklere başvuruyorlar. Demek ki onların artık algılarına göre bu iyi bir burun değil. İyi bir burun Batılıların burnudur. Loreal Hindistan'da kozmetik ürünlerini pazarladığı zaman şu sloganı kullanır: Eğer bu ürünleri kullanırsanız beyazlaşırsınız. Şimdi Hindistanlı kadın esmerdir fakat ideal güzellik Danimarkalı kadının beyazlığıdır. Önce Hindistanlı kadında "Ben nasıl beyaz olabilirim?" kaygısını uyandırır, arkasından Loreal ürünlerini takdim edersiniz. Sistem böyle işliyor.

Eskişeni: Müslüman kadınların başörtü ve tesettüre bürünmeleri yükselen çıplaklık kültürüne bir tepki olarak da yorumlanabilir mi?

Ali Bulaç: Tabii çıplaklık kültürüne kesinlikle bir tepkidir. Tesettür ve bedene ilişkin diğer hükümler

Allah'a ait bir emanet olan bedeninin yine Allah'ın gösterdiği kurallar dâhilinde kullanılması fikrine dayanır. Maalesef Müslüman kadınların bir kısmı bu konuda paradoksa düşüyorlar. Mesela eşarp başörtüsü olarak kullanılan bir nesnedir. Eşarbin reklamlarında, bu nesne tesettür amaçlı olmaktan çıkmış bir gösteri ve statü aracına dönüşmüştür. Eşarp reklamında kullanılan kadınların yüzüne baktığımız zaman kadının yüzü eşarbin önündedir. Yani dikkatini çeken şey eşarptan çok yüzdür. Kadının yüzü makyaj ile öyle değişikliğe uğratılmıştır ki eşarp ikinci plana itilmiştir. Hâlbuki tesettürden amaç neydi? Kişiliğin öne çıkması, dişiliğin arka plana itilmesi. Eşarp öne çıkacaktı beden geriye çekilecekti. Hâlbuki eşarplı kadın reklamında estetize edilmiş makyajlı, tahrik edici bir yüz öne çıkmakta, eşarp geri plana itilmektedir. Bundan ne amaçlanmaktadır. Verilmek istenen mesaj şudur: Örtülü kadın güzel olarsa bu estetize edilmiş yüzle güzel olabilir. Örtün fakat böyle bir yüzle örtün. Dolayısıyla Müslüman kadınlar da estetik cerrahlarına gitsinler, onlar da burunlarını değiştirsinler, dudaklarını değiştirsinler, silikon yaptırınlar vs.

Burada şunu görüyoruz. Modern kapitalist kültür tesettür ve eşarp üzerinden kendini üretmekte ve Müslüman kadının örtünmekten, tesettürden gözetildiği hikmeti ortadan kaldırmaktadır. Maalesef bugün böyle bir durumla karşı karşıya bulunuyoruz.

Eskireni: İslam kültüründe tesettürün ontolojik bir temeli var mıdır? Yani varlığın zahir ve batın olarak algılanmasıyla bu konunun bir alakası var mıdır?

Ali Bulaç: Tabii, onu az önce izah ettim. Bizim bir enfüsü bir de afaki tarafımız var. Biz ruhlar âleminde yaratılmış ve hepimiz Allah'a söz vermiş iken o kalubelada her bir ruh bedene, ete ve kemiğe bürünerek dünyaya geliyor. Dolayısıyla beden aynı zamanda ruhun dilini ifade eder. Ruhun ifade biçimidir. Görünürlüğünü ifade eder ve bedeninin her organı aynı zamanda Allah'ın ayetlerindedir. Her bir organın ayrı bir fonksiyonu, ayrı bir güzelliği vardır. Bir semboller dünyasını ifade etmektedir ve biz beden üzerinden de onu doğru biçimde, meşru biçimde kullandığımız zaman, varlığa beden üzerinden iştirak etmiş oluruz. Dolayısıyla burada bedeninin tahrif edilmemesi, suistimale uğramaması ve ruhun amaçlarına uygun biçimde kullanılması gerekir.

Modern toplum bedeni ruhtan koparıp suistimal ederek onu hikmet boyutundan, ontolojik amacından koparmakta, beden bir organizmaya dönüştürülmektedir. Modern insanın bedeninde eksik olan şey ruh, ruhun hikmeti, nefis ve nefsin halleridir. Modern beden dışarıdan uyarıcılar alır ve bu uyarıcılara tepkiler verir. Refleksif birtakım tepkiler verir. "Modern insan nedir?" diye sorduğumuzda bedenden, organizmadan ibarettir, deriz. Yer, içer, dinlenir, dışkı atar ve çiftleşir; başka da bir fonksiyonu yoktur. Bu artık ontolojik hikmetinden, kaynağından, kökeninden koparılmış bir bedendir. Beden suistimal edilmek suretiyle hayvanlar seviyesine, hatta hayvanlar seviyesinden daha düşük bir seviyeye indirgenmiş olur.

Modern kapitalist kültür tesettür ve eşarp üzerinden kendini üretmekte ve Müslüman kadının örtünmekten, tesettürden gözetildiği hikmeti ortadan kaldırmaktadır. Maalesef bugün böyle bir durumla karşı karşıya bulunuyoruz.

Eskireni: Kur'an başörtüsünü doğrudan emretmiyor. Başörtüsünün varlığından hareket ederek örtünün boyun ve göğüslerini kapatacak şekilde salınması önerilmektedir. Bu açıdan bakılınca başörtüden maksadın daha çok o döneme özgü olarak kadınların boyun ve göğüslerini kapatmalarıdır deniliyor. Bu görüşe ne dersiniz?

Ali Bulaç: Hayır, tamamen yanlış, Kur'an-ı Kerim'de Ahzab ve Nur sûrelerinde başörtüsüyle ilgili hükümler vardır. Bu ayetlerde iki anahtar terim göze çarpar: Biri himar, diğeri de cilbab. Himar başın örtülmesidir. Arap örfünde himarın başla ilgisi vardır. Hamr içki, o kökten gelmektedir. Sarhoşluk verdiği, beyni bulandırdığı, şuurunu ortadan kaldırdığı için ve bunların hepsi beyinde ve kalpte cereyan etmekte olan şeylerdir ve himar olarak vasıflandırılmıştır. Başörtüsü de yani himar da aynı zamanda bir baş örtüsüdür.

İkincisi de cilbaptır. Cilbab bütün dil bilimcilerinin icmasıyla tepeden tırnağa giyilen elbise demektir. Bu açıdan baktığımız zaman Arap kadınları zaten örtünüyordu. Bugün "türban" adını verdiğimiz şeyle

örtünüyorlardı. Kafalarında türban vardı. Yani saçlarını örten bir başörtüsü var, kulaklarının arkasından geçer ve boyunlarının arkasından bağlanır, öyle devam ederdi. Arap kadınlarının boyunları ve göğüsleri açıktaydı. Kur'an-ı Kerim bu hükmü getirmekle "örtünüzü yakanızın, omuzlarınızın üzerine salın" dedi. Var olan örtünün boynu ve göğsü kapatacak şekilde kullanılmasını emretti. Bugün türban olarak savunulan şey zaten Arap kadınlarının örtüsüydü. Eğer bir kadın boynunu ve göğsünü açıkta bırakarak başını örtüyorsa bu cahiliye Arap kadının örtüsüdür. Fakat Kur'an-ı Kerim örtünüzü yani himarınızı boynunuz ve omuzlarınız üzerine salın dediği zaman ne salınır, başta olan bir şey salınır değil mi? Bu o kadar açık ve net bir ifadedir. Yani Kur'an-ı Kerim açısından durum böyle.

Cilbab konusunda bir ihtilaf olamaz çünkü zaten kadınlar dışarı çıktıklarında tepeden tırnağa tek bir elbise giyerlerdi ki hem dil bilimcileri hem de hadis kaynakları bunun başı örten ve ayağa kadar uzanan bir elbise olduğunu söylemektedirler.

Bugün türban olarak savunulan şey zaten Arap kadınlarının örtüsüydü. Eğer bir kadın boynunu ve göğsünü açıkta bırakarak başını örtüyorsa bu cahiliye Arap kadının örtüsüdür. Fakat Kur'an-ı Kerim örtünüzü yani himarınızı boynunuz ve omuzlarınız üzerine salın dediği zaman ne salınır, başta olan bir şey salınır değil mi? Bu o kadar açık ve net bir ifadedir.

İkinci önemli husus bu ayetleri nasıl anlamamız gerekir, diye sorduğumuzda, başvurabileceğimiz en güvenilir kaynak Peygamber efendimizin sünnetidir. Peygamber Efendimiz (s.a.)'in hadisleri ve sünneti başörtüsünü bu şekilde tarif etmektedir. Diğer önemli bir referans kaynağı benim kanaatime göre Müslümanların tarih boyunca bunu nasıl anladığıdır. Tarih boyunca da Müslümanlar başörtüsünü bu şekilde anlamışlardır. Baş, boyun ve göğsün örtünmesi olarak anlamışlardır. Başka önemli referans çerçevesi, bu konuda sadece Müslüman alimler arasında değil, Müslüman mezhepler arasında da icma vardır. Yani Sünni dünya ve dört büyük mezhep, Şia ve Oniki İmam fıkhı, Caferi mezhebi, Zeydiye, Zahiriler ve İbadiler bu konuda herhangi bir farklı görüşe sahip

değildirler. Bu da önemlidir. Bu o kadar net bir şey ki dört mezhebiyle Sünniler, İsnaaşeriye ondan sonra Zeydiler, Zahiriler ve İbadiler başörtüsünün bu şekilde olduğunu söylemektedirler.

Son zamanlarda birtakım kasıtlı ilahiyatçıların ortaya çıkıp dinî kifayetleri tahrif etmek ve birtakım iktidar seçkinlerinin görüşlerini teyit etmek babında söylediklerinin İslam noktai nazarından bir değeri yoktur. "İslam'da başörtüsü yoktur." diyen görüşlere hiçbir şekilde itibar edilmez. Başörtüsü Kur'an, Sünnet, icma ile sabittir. İcma son derece önemlidir, çünkü bütün İslam mezheplerinin ve İslam mezheplerindeki âlimlerin icmasıdır. Başörtüsü dinî bir vebidir ve başın, saçların örtülmesini öngörmektedir.

Eskireni: Görüntü felsefi anlamda insan ile hakikat arasında bir perde midir?

Ali Bulaç: Felsefi manada görüntü ile hakikat arasında bir ilişki vardır. Söz konusu ilişkiyi aradığımızda Eflatun'un ideler kavramı ve bu kavram etrafındaki felsefeyi de tek referans çerçevesi kabul etmemek lazım. Ona göre burası gölgeler dünyasıdır. Hakikat bunun arkasındadır. Bunun bir gerçeklik değeri yoktur. Eflatun'un bize anlatmaya çalıştığı şey iki açıdan sakıncalıdır. Birincisi biz gerçeklik dünyasında yaşıyoruz. Allah bu varlığı hak olarak yaratmıştır. Yani bu sadece basit bir gölgeler dünyası değildir. İkincisi bu hak olarak yaratılmış dünyanın objeleri üzerinden biz Allah'ın varlığının tecellilerine, isimlerine, sıfatlarına ve fiillerine ulaşıyoruz. Dolayısıyla hakikat objelerde tecelli eder. Obje olmasa bizim hakikati anlamamız mümkün değildir. Diyelim ki yaratılış olağanüstü bir fiildir. Fakat yaratılışın ihtişamını, olağanüstülüğünü ne üzerinden anlayabiliriz? Söz üzerinden anlayabiliriz. Bu doğru. Kur'an-ı Kerim, varlık üzerinden müşahedede bulunarak anlayabileceğimizi söylüyor. Yani hak olarak yaratılmış madde üzerinden, objeler üzerinden de görebiliriz. Mesela şu devenin nasıl yaratıldığına bakmıyorlar mı? Deve vardır. Deve gerçektir. Deve fiziki bir varlıktır. Böyle bir varlık vardır. Onun üzerinden düşünerek de tefekkür ederek de onu müşahede ederek hak ve hakikate doğru yol alabiliriz. Eflatun'un görüntüyü salt gölgelere indirgemesi benim kanaatime göre İslam noktai nazarından doğru değildir.

Eskireni: İslam dünyasında suret çizimi II. Yezid'in emriyle yasaklanıyor. Aynı dönem Hristiyan dünyasında da put kırıcılık öne çıkıyor. Bu tarihsel veriler ışığında yasaklanan suret ve yıkılan put ilişkisi üzerine ne düşünüyorsunuz?

Ali Bulaç: Doğrusu Peygamber efendimiz put, suret, resim ve heykel konusunda bize birtakım sınırlamalar getirmiştir. Ben bu sınırlamaların doğru olduğunu düşünüyorum. İslam tarihinde, gelenekte eğer bazı sanatlar gelişmediyse bundan sonra da Müslümanların dünyasında gelişebileceklerini zannetmiyorum. Bunlardan bir tanesi resim diğeri heykeltir.

Peygamber efendimizin temel kaygısı insanların yaptıkları resim veyahut heykellere tapmalarının önüne geçmektir. Kaygı bu, fakat daha temelde felsefi bir boyutu da vardır. Mesela diyelim ki Yunan'da heykeltiricilik çıplaklık esastır. Güzellik çıplak beden üzerinden ifade edilir. Hâlbuki bizim inancımızda çıplaklık Âdem'in farkına varıp da hemen üstünü örtmeye çalıştığı şeydir. Greklerle İslam arasında temel bir farklılık vardır. Âdem ve Havva yasağı çiğneyip çıplak olduklarının farkına vardıklarında ilk yaptıkları şey refleksif olarak ellerine geçirdikleri ağaç yapraklarıyla avret yerlerini örtmesidir. Yunan Grek sanatında bedenin çıplaklığı önemlidir. Çünkü mükemmellik ve aynı zamanda güzellik çıplak beden üzerinden ifade edilir.

Güzellik tukulondur Grekçede. Tukulonu beden üzerinde ancak onu verebiliriz bundan dolayı farkındaysanız Yunan heykellerinde kadın bedeni de erkek bedeni de çıplak olarak tasvir edilmiştir. Bizde ise beden bu şekilde kullanılamaz; heykele tapınma sakıncasının dışında Allah'ın tecellileri, fiilleri, sıfatları ve isimleri çıplak beden üzerinden kitlesel tüketime sunulamaz. Arada temel fark vardır. Bundan hareketle İslam tarihinde başka sanatlar gelişmiştir. Mimari, şiir, müzik, edebiyat, söz sanatı, ebru, hat sanatı gelişmiştir vs. fakat resim ve heykeltiricilik gelişmemiştir.

Roman da gelişmemiştir. Neden gelişmemiştir? Çünkü romanın iki temel teması vardır. Birisi cinayetin yüceltilmesi, temel bir dürtü olarak, kurucu tema olarak ele alınması; ikincisi cinselliğin, mahremnin anlatılmasıdır. Hristiyanî itiraf kültürünün bir ürünüdür. Dolayısıyla dünyada, Batı'da yazılmış en

iyi romanlar, Dostoyevski'nin romanları cinayet ve bu temalar üzerinden işlenir. Siz bunları Müslüman olarak anlatamayacaksınız, dininiz size bu izni vermiyorsa iyi bir romanınız olamaz.

Müslüman dünyanın iyi roman, iyi tiyatro yapabileceğini zannetmiyorum. Boşuna bir uğraştır. Müslümanlar roman yazmamalı, tiyatrodan da uzak durmalı, opera ve baleleri hiç olmamalı çünkü bunlar başka bir dünyanın ürünleri. Mesela tiyatro bir trajedidir. Biz Allah ile barışık yaşarız. Biz Allah ile silm halindeyiz. Allah bizi seviyor. Bizi yaratmış. Kendi eliyle tesviye etmiş vücudumuzu. Bize ruhundan üflemiş. Bize isimler öğretmiş. Şeytan ve meleklerin önümüzde secde etmelerini emretmiş. Tarih boyunca bize peygamberler gönderip yol göstermiş. Kitaplar indirmiş. Allah bizi seviyor. Biz Allah ile çatışma halinde değiliz. Yunan'da insanın yücelebilmesi için tanrılarla çatışması gerekir. Trajedi budur. Tiyatronun temelinde bu trajedi vardır. Biz Allah ile çatışma halinde değilseniz, nasıl tiyatromuz olabilir ve niçin olsun? Bizimki müsamereler olur. Zaten İslam dünyasında Türkiye dâhil olmak üzere en büyük tiyatro eserleri Batı'daki tiyatroyla mukayese edildiğinde biraz çocukça müsamereler hükmünde kalmaktadırlar.

Müslüman dünyanın iyi roman, iyi tiyatro yapabileceğini zannetmiyorum. Boşuna bir uğraştır. Müslümanlar roman yazmamalı, tiyatrodan da uzak durmalı, opera ve baleleri hiç olmamalı çünkü bunlar başka bir dünyanın ürünleri.

Eskireni: Aynısını öykü içinde söyleyebilir miyiz?

Ali Bulaç: Hayır, öykü tahkiyedir. Tahkiye bizim geleneğimizde vardır, o başka. tahkiye, romandan farklı bir şeydir.

Eskireni: Divan edebiyatının imge dünyasına yönelik eleştirileriniz varmış. Aşk, şarap ve oğlan gibi... Sanatın nesnesini de meşrulaştırdığını düşünürsek sanat kendini ifade ederken nasıl bir dil kullanılmalı?

Ali Bulaç: Ben o eleştirileri yaparken şunu sordum. Acaba insanın Allah'a karşı duyduğu sevgiyi aşk ile

ifade etmesi caiz mi? Bu konuda Eflatun ve Aristo'nun farklı görüşleri vardır. Eflatun aşkı öne çıkarır. Aristo ise bunu kalbin hastalığı olarak görür. Hatta Araplardan bir kısmı da muhtemelen Aristo'nun etkisinde aşkı "meylü'l-kalbi bilvehm" kalbin vehim ve eğilim göstermesi olarak tarif ederler. Dolayısıyla ben Kur'an'da temel alınan "hub" ve "vudd" kavramlarının Eflatun ve Aristo'nun aşk ve sevgi tanımlarının dışında olduğunu düşünüyorum. O halde bir vehim olan aşk, insan ile, kul ile Allah arasındaki ilişkiyi ifade etmemeli. İfade edemez. Birinci kaygım bu.

İkincisi Allah münezzeh bir varlıktır. Aşkın bir varlıktır. Onun zatı hakkında biz bir bilgiye sahip olamayız. Bu mümkün değil, fakat Allah'ın isimler, sıfatlar ve fiiller seviyesindeki tecellilerini varlık üzerinde müşahede edebiliriz. O halde Allah'a duyduğumuz sevgiyi mesela hâşâ Allah'ı sanki kadına, kadının yüzüne, dudaklarına, gözlerine, vücuduna, bakişına, endamına, boyuna veya bir oğlanın fiziksel özelliklerine indirgeyerek anlatmamız caiz mi? Benim kanaatime göre caiz değil.

Camiye giden insanı sofi, kaba, anlayışsız, dini kuru kuru yaşayan bir yobaz olarak tasvir edip buna mukabil meyhaneye giden sarhoşu, şarapçıyı, akşamcıyı yüceltmek ne kadar caiz?

Üçüncü itirazım: Allah'a duyduğumuz o derin sevgiyi -ki muhabbet hubve vud Kur'an-ı Kerim'de öngörülmüştür. Mümin Allah'ı sever, Allah da onları sever, bunda hiç kuşku yok. Bu hub ve vudd'u yani Türkçe sevgi diyelim buna, şarap, meyhane, saki, kadeh üzerinden ifade etmemiz caiz mi? Benim kanaatime göre bu da caiz değil. Çünkü İslam bunları kesin olarak yasaklamıştır. Böyle bir analogiye de fetva yoktur. Tarihte maalesef Osmanlı'da şeyhülislamlar dâhil olmak üzere mesela Yahya Efendi şarap, sekir, kadeh, saki ve bu kavramlar üzerinden sevgilerini ifade etmişlerdir.

Bir başka önemli mahsur şudur: İslamî hükümleri hafife alıp küçümseyip meyhaneyi, şarabı öne çıkarmak caiz mi?

Meyhane mukassî görünür, taşradır ama bin bir şerri letafet var içinde.

Camiye giden insanı sofi, kaba, anlayışsız, dini kuru kuru yaşayan bir yobaz olarak tasvir edip buna mukabil meyhaneye giden sarhoşu, şarapçıyı, akşamcıyı yüceltmek ne kadar caiz? Benim kanaatime göre Türkiye'de içki tüketiminin bu kadar yüksek olması -ki İslam dünyasıyla mukayese edildiğinde Türkiye birinci sırada gelmektedir- amelsiz, fıkhısız bir din telakkisinin gelişmesinin sebeplerinden biri bizim bu geleneksel tasavvuf ve divan edebiyatımızdaki söz konusu sevgi, aşk temalarıdır. Bunun üzerine sosyolojik olarak da durulması gerektiğini düşünüyorum.

Ama ben tabii bunu söylerken tasavvufu eleştirmiyorum. Ben tasavvufa karşı çıkmıyorum. Gerçek tasavvufa dönüşmesi gerektiğini söylüyorum. Bu da nedir? Züht takvayı esas alan; hakikate ve marifete Şeriatin kapısından giren tasavvuttur. Şeriat birinci önceliklidir. Yani önce şeriat, şeriatın kapısından hakikat ve marifete gidilebilir. Bu tasavvufa dönüşmesi gerektiğini düşünüyorum. Bu çerçevede tasavvuf edebiyatımıza ve tarihimize daha eleştirel bakmamız gerektiğini öneriyorum.

Eskirteni: Dilimizin de imgeselleştiği tespitleri yapıyor. Bu anlamda isim ve müsemma arasındaki kadim ilişkinin tahrip edildiğinden söz edebilir miyiz?

Ali Bulaç: Tabii şu anda dil son derece önemli. Bir defa isim ile müsemma arasındaki ilişkiye gerekli önemi vermek zorundayız. "İsmiyle müsemma olsun" derler. Bir çocuğa güzel bir isim, mesela Abdulhalim veya Abdurrahman diye isim verdiğiniz zaman Rahman'ın sıfatlarını üzerinde taşıyın, halim insan olsun, Allah'ın halim kulu olsun diyorsunuz. İsmiyle de müsemma olsun bu demektir.

İsim iki anlama gelir. Birisi hayvanın damgalanması demektir. İlki, temellük ifade eder. İkincisi tepeye bayrak dikmek demektir. Şimdi bir hayvanı damgaladığın zaman veya bir tepeye bayrak diktiğin zaman orası sana ait olur. O halde isim koymak, varlığı isimlendirmek, varlığı temellük etmek demektir. İsim koymak önemlidir. İsimleri bize öğreten Allah'tır. Allah Âdem'e isimleri öğretti. İsimler üzerinden öğrettiği nedir? Önce kendi zatının isimlerini, Esmâü'l Hüsna'yı öğretti. Sonra bu isimlerin varlık-

taki tezahürünü öğretti. Varlığın bilgisini öğretti. Üçüncüsü de insana varlığa isim koyma kabiliyetini, yeteneğini verdi ve öğretti. O halde burada isim önemli.

Fakat gündelik hayata dönüp baktığımız zaman, bize ait olmayan imgelerin dönüştürücü bir rol oynamaya başladığını görüyoruz. Burada iki şey önemli. Bunlardan bir tanesi medya dilinin giderek 12 yaş zekâ seviyesine hitap eder hale gelmesi, bütün mesajların, muhtevanın 12 yaş zekâ seviyesinde hitap eden bir dille ifade edilmesi. Medyada bir mesajı vermek istiyorsan 12 yaşındaki bir çocuğun zekâ seviyesini göz önüne alırsın. Bu toplumun 12 yaş zekâsına indirgenmesi anlamına gelir. Bu aynı zamanda kelimelerin yoksullaşmasına da sebebiyet verebilir. Giderek öyle bir noktaya geldik ki medyada 300 ile 500 arası kelime kullanılıyor. Bütün gün boyunca kullanılan dil bu ve zaman içerisinde toplum da kendini bu 300 kelime veya 500 kelimeyle ifade eder hale geliyor. Hâlbuki insan namütenahi bir tasavvur âlemine sahiptir. Meramını ifade etmek için binlerce kelime ve kavrama muhtaçtır. Zengin bir dili kullanmadığı zaman beden dilini kullanmaya başlar. Yani el kol hareketleri yapmaya başlar ve bu beraberinde de şiddeti getirir. Çünkü meramını ifade edemiyor. Kelimeler yoksullaşmıştır.

İkinci önemli etkisi maalesef ilahiyatçıların hepsi değil tabii, içlerinde çok değerli arkadaşlar var onları tenzih ediyorum. Önemli bir bölümünün dinin dilini bırakıp üst dili seküler bir dil olarak seçmeleridir. Neredeyse İslam'ın dilini kullanmamaktadırlar. O dili kullanmak durumunda olduğu zaman da tırnak içinde kullanılmaktadırlar. Bu, zaman içerisinde dinî tefekkürün de Müslüman zihnin de sekülerleşmesi gibi bir sonuca yol açmaktadır.

Eskireni: Bazı çağdaş düşünürler, görüntü sağa-nağı altında yaşamının bir simülasyona neden olduğunu söylüyorlar. Her şey klonlanıyor, yeniden üretiliyor ve gerçeğin yerine hiper gerçeklik geçiyor. Bu konuda bir abartma mı söz konusu yoksa gerçekten dünya ciddi bir dönüşüme mi uğruyor?

Ali Bulaç: Özellikle postmodern toplumlar hakkında söyledikleri doğrudur. Bir simülasyon toplumunda yaşıyoruz. Her şey kurgulanmıştır. Biz artık olayların içerisinde değiliz, seyrediyoruz, fakat iştirak etmiyoruz ve o olaylar da bizi derinden etkilemiyor.

Mesela her gün televizyonlarımızın başında Irak'ta 40-50 kişinin öldüğünü seyrediyoruz. Afganistan'da Amerikalıların sivilleri öldürdüğünü seyrediyoruz ve sadece seyrediyoruz başka bir şey yapmıyoruz. Zaman içerisinde bu simülasyon, bu gösteri dünyası içerisinde dünyada olup bitenleri kanıksıyoruz. "Olabilir" demeye başlıyoruz "Afrika'da insanlar açlıktan ölüyor. Dünyada eşitsizlik yayılıyor. Irak'ta, Filistin'de, Afganistan'da Müslümanlar öldürülüyor". Peki, bizim onlarla ne kadar ilişkimiz var? Herhangi bir ilişkimiz olmuyor. Bu kurgusal bir dünyadır.

Sünger gibi alıyoruz medya üzerinden bize verilenleri, sonra bunları sıkıp atıyoruz. Sünger suyu alır, sığıdığı zaman da o suyu atmış olursun. Fakat ben derim ki, zaman içerisinde tortular kalır süngerde, sünger giderek taşlaşır. Kum tanecikleri, kir pasak kalır; onlar akmaz süngeri sığıdığı zaman. Zaman içerisinde sünger taşlaşır, sünger olmaktan çıkar. Şu anda kitleler de medya üzerinden aldıklarını sünger gibi emiyorlar. Sonra kusuyorlar, atıyorlar.

Boudrillard'ın "sünger" kavramı var, son derece önemli. Sünger gibi alıyoruz medya üzerinden bize verilenleri, sonra bunları sıkıp atıyoruz. Sünger suyu alır, sığıdığı zaman da o suyu atmış olursun. Fakat ben derim ki, zaman içerisinde tortular kalır süngerde, sünger giderek taşlaşır. Kum tanecikleri, kir pasak kalır; onlar akmaz süngeri sığıdığı zaman. Zaman içerisinde sünger taşlaşır, sünger olmaktan çıkar. Şu anda kitleler de medya üzerinden aldıklarını sünger gibi emiyorlar. Sonra kusuyorlar, atıyorlar. Fakat bir şeyler kalıyor ve zaman içerisinde nasıl sünger sünger olmaktan çıkıyorsa insan da insan olmaktan çıkıyor, taşlaşıyor. Bu taşlaşma sürecinde her şey simülasyona dönüşüyor. Kur'an-ı Kerim'in "kalpleri taşlaşmış olanlar" dediği tam bunlar olsa gerek.■